

G.E. Booij

ER als vormer van subjectnamen: de verhouding tussen morfologie en syntaxis

1. INLEIDING

In het taalkundig werk van Albert Sassen keren minstens twee thema's steeds terug. Het ene thema is methodologisch van aard: de beste taalkundige analyses zijn die waarbij (i) er verbanden gelegd worden met algemeen-linguïstische vraagstellingen en die (ii) gebaseerd zijn op een ruime verzameling observaties. Het andere thema is inhoudelijk van aard: vooral het complexe netwerk van relaties tussen morfologie en syntaxis heeft steeds zijn onderzoeksbelangstelling gehad.

Deze beide thema's zijn bijvoorbeeld aanwezig in Sassen's artikel 'Morfologie en syntaxis' uit 1963 en ze keren o.a. terug in zijn artikel 'Kwesties van morfologie' uit 1980. Het lijkt me dan ook voor een oud-leerling van de scheidende hoogleraar passend om in deze bundel nader in te gaan op de verhouding tussen morfologie en syntaxis. Ik hoop daarbij Sassen's methodologische adviezen zo goed mogelijk op te volgen.

In Sassen (1980) komt o.a. de vraag aan de orde of woordgroepen de basis kunnen vormen voor woordvorming. In dit verband merkt de schrijver op dat er woordgroepen voorkomen als zoekers naar *waarheid, ongevoeligheid voor oude poëzie* en dat geroep om een sterke man die suggereren dat in deze voorbeelden *-er, -heid* en *ge-* niet zijn aangehecht aan woorden, maar aan woordgroepen, i.c. *zoek(en) naar waarheid, ongevoelig voor oude poëzie en roep(en) om een sterke man*.

Nu zijn er vele goede redenen om morfologie en syntaxis zo veel mogelijk van elkaar te (onder)scheiden, redenen waarop ik in het bestek van dit artikel niet kan ingaan*. De door Sassen gedane observaties, die inmiddels al in minstens twee boeken over morfologie zijn geciteerd¹, kunnen echter verantwoord worden op een wijze die de scheiding van morfologie en syntaxis niet in gevaar brengt, door namelijk gebruik te maken van de notie 'erving van argumentstructuur'.

2. ARGUMENTSTRUCTUUR EN ERVING

Omdat de argumentstructuur van werkwoorden een cruciale rol zal spelen in dit artikel, zal ik eerst mijn uitgangspunten schetsen². Ieder werkwoord heeft in het lexicon een specificatie van zijn argumentstructuur. Er is maximaal één extern argument, dat wordt gerealiseerd in de subjectpositie, en nul of meer interne argumenten. De syntactische realisatie van het externe argument is in zinnen verplicht, omdat zinnen een verplichte syntactische subjectpositie hebben (Chomsky 1981). Dit geldt bijvoorbeeld niet voor NP's zoals hieronder zal blijken. De syntactische realisatie van interne argumenten kan optioneel zijn, zoals bij het optioneel transitieve werkwoord *eten*. Dit wordt dan aangegeven bij de subcategorisatiekenmerken van het werkwoord.

De syntactische realisatie van de interne argumenten moet lexicaal worden gespecificeerd, omdat de syntactische vormgeving niet altijd voorspelbaar is (Grimshaw 1979, Zubizarreta 1985). Dit blijkt bijvoorbeeld in de volgende zinnen:

- (1)a Jan beroofde [zijn vrouw]_{Bron} [van haar geld]_{Thema}
 b Jan stal [het geld]_{Thema} [van zijn vrouw]_{Bron}

- (2)a Jan houdt [van zijn vrouw]_{Thema}
 b Jan bemint [zijn vrouw]_{Thema}

Zoals uit de zinnen (1) en (2) blijkt, is er geen vaste relatie tussen de thema-

tische rol van een argument en diens syntactische realisatie; deze wordt bepaald door het werkwoord.

De categorie van deverbale nomina is typisch een morfologische categorie waarbij sprake is van erving van argumentstructuur. Het klassieke voorbeeld daarvan is de nominalisatie op -ing:

- (3) De toekenning van de Nobelprijs aan Walesa gaf flinke politieke problemen.

In zin (3) zijn de interne argumenten van het werkwoord **toekennen**, zo kan men stellen, geërfd door **toekenning**, en syntactisch gerealiseerd als **van de Nobelprijs** en **aan Walesa** die respectievelijk de rol van Thema en Doel vervullen. In zin (3) is het externe argument van **toekennen** syntactisch niet gerealiseerd. Zubizarreta (1985: 257) wijst erop dat dit niet betekent dat het externe argument gedeleerd is: men kan in dergelijke nominalisaties wel 'agent-oriented' bepalingen zoals **opzettelijk** en **vrijwillig** gebruiken, als in de **opzettelijke vernietiging van de stad**, waarin **opzettelijk** een Agens vooronderstelt.

Aan zin (3) zou men ook nog een **door-bepaling** kunnen toevoegen, bijvoorbeeld **door het comité**. Ik laat hier echter open of zo'n bepaling opgevat moet worden als de syntactische realisatie van het externe argument (cf. Zubizarreta 1985: 254).

Bij deverbale nomina op -er (en diens allomorfen -aar en -der) en soortgelijke suffixen als -ster, -ator, -ateur en -ist) kan het externe argument van het werkwoord syntactisch niet meer gerealiseerd worden. Dat komt doordat deverbale -er-woorden typisch subjectnamen zijn, d.w.z. ze binden het subject van het eraan ten grondslag liggende werkwoord (cf. Booi, te verschijnen)³. De interne argumenten van het werkwoord kunnen worden geërfd, bijvoorbeeld het Thema-argument van transitieve werkwoorden. Dit wordt geïllustreerd in (4).

- (4)a de bedrijvers [van het kwaad]_{Thema}
b de houders [van toegangskaarten]_{Thema}

Een verschil tussen zinnen en de ermee corresponderende nominalisaties lijkt te zijn dat de argumenten van werkwoorden in zinnen verplicht syntactisch gerealiseerd worden, terwijl dit voor nominalisaties niet zonder meer het geval is. Dit bracht Hoeksema (1984: 161-62) er toe een algemene Argument Reduction Rule voor deverbale nomina aan te nemen, die vrijelijk de argumenten mag deleren. Een soortgelijk idee vindt men in Mackenzie (1985).

Het aannemen van een dergelijke algemene regel lijkt me echter niet adequaat. In de eerste plaats geldt dat het externe argument - waarvoor een werkwoord niet is gesubcategoriseerd! - in nominalisaties niet gerealiseerd hoeft te worden, omdat NP's in tegenstelling tot S'en, geen verplichte subjectpositie hebben. Bovendien wijst, zoals hierboven al werd betoogd, de mogelijkheid van optreden van 'agent-oriented' bepalingen als **opzettelijk** erop, dat in nominalisaties het externe argument niet is gedeleerd, maar hoogstens syntactisch onderdrukt.

Voor wat betreft de geërfde interne argumenten geldt dat ze in principe syntactisch gerealiseerd moeten worden, ook in nominalisaties. Dit blijkt o.a. uit de volgende voorbeelden:

- (5)a -er als vormer van subjectnamen
b *-er als vormer
- (6)a de bedrijvers van het kwaad
b *de bedrijvers
- (7)a de betrachting van deze deugd
b *de betrachting

In (5)-(7) zijn *vormer*, *bedrijver* en *betrachting* afgeleid van verplicht transitieve werkwoorden, en derhalve hebben de ermee corresponderende nomina ook verplichte syntactische complementen. Als het werkwoord zelf optioneel transitief is, betekent dit uiteraard dat het geërfde interne argument van een daarvan afgeleid nomen ook optioneel gerealiseerd wordt. Een voorbeeld is het werkwoord *eten*: zowel *eters* als *eters van boterhammen* is een welgevormde woordgroep.

Er zijn echter andere factoren die de syntactische realisatie van interne argumenten bij deverbale nomina kunnen beïnvloeden, zodat het lijkt alsof ze hun argumenten verloren hebben.

Een eerste factor is lexicalisatie: het afgeleide nomen krijgt een min of meer verzelfstandigde betekenis. Daardoor kan de argumentstructuur of de syntactische realisatie ervan veranderen. Dit zien we bijvoorbeeld bij nomina die zijn afgeleid van de verplicht transitieve werkwoorden *verwijderen*, *beheren* en *begunsten*:

- (8)a De verwijdering van de krakers kostte weinig tijd.
b Er ontstond een verwijdering tussen hen.
- (9)a De beheerder van deze kantine doet zijn werk goed.
b Mag ik de beheerder even spreken?
- (10)a Een begunstiger van de kunst.
b Wij hebben tien nieuwe begunstigers geworven.

In (8b) heeft *verwijdering* een zelfstandige, psychologische betekenis gekregen; er is dan geen Thema-argument meer, hoogstens een nieuw, Locatie-argument. In (9b) kan *beheerder* opgevat worden als functie-aanduiding, waardoor een complement niet meer verplicht is. In (10b) heeft *begunstiger* de betekenis 'donateur' gekregen, waardoor er, evenals bij *donateur*, geen sprake meer lijkt te zijn van een argument.

Deze lexicalisatiefactor openbaart zich ook, als we het Nederlands en het Duits vergelijken: in het Nederlands is *Jan is een maker* onwelgevoemd, omdat *maken* een verplicht transitief werkwoord is. In het Duits kan men wel van iemand zeggen dat hij een *Macher* is, met de gelexicaliseerde betekenis 'iemand die veel voor elkaar krijgt'.

In dit verband is ook de observatie van Hietbrink (te verschijnen) relevant dat Franse deverbale nomina op *-eur* alleen kunnen worden gemodificeerd door *très* als er geen complement aanwezig is, d.w.z. wanneer het woord op *-eur* zich ontwikkeld heeft tot de aanduiding van een inherente, niet tijdelijke eigenschap:

- (11)a Il est créateur d'œuvres littéraires.
b Il est très créateur.
c *Il est très créateur d'œuvres littéraires.

Een tweede factor die een rol speelt in de syntactische weglaatbaarheid van interne argumenten van deverbale nomina is de mogelijkheid van elliptische constructies, d.w.z. constructies waarbij men aanvullingen kan denken op grond van de context en/of de situatie. Vergelijk in dit verband de volgende constructies:

- (12)a *Jan is (een) maker.
b Jan is de maker van dit schilderij.
c Jan is de maker.

In (12a) kan *maker* alleen eigenschapsaanduidend worden opgevat (vgl. *Jan is (een) bakker*), hetgeen niet strookt met het feit dat het woord *maker* in het Nederlands nog geen specifieke eigenschapsaanduidende interpretatie heeft gekregen. In (12b) heeft *maker* een 'incidentele' interpretatie: Jan hoeft bijvoorbeeld helemaal geen

schilder te zijn. Zin (12c) is welgevormd, maar alleen te gebruiken in een context/situatie waarin het vooronderstelde schilderij al is geïdentificeerd.

Een weglaatbaarheid van argumenten als in (12c) doet zich echter niet voor bij de corresponderende werkwoorden; vergelijk:

- (13)a Wie heeft dat schilderij gemaakt? Jan is de maker/*Jan heeft gemaakt.
b Wie gebruikt die zelf? Jan is de gebruiker/*Jan gebruikt.

Dit verschil tussen werkwoorden en ervan afgeleide nomina is ongetwijfeld de gedachte achter Hoeksema's Argument Reduction Rule.

Verlies van argumentstructuur ten gevolge van lexicalisatie zien we overigens óók bij werkwoorden optreden. Zo is het verplicht transitieve werkwoord **gebruiken** intransitief geworden in de betekenis 'verdovende middelen gebruiken'. Dit bevestigt nog eens dat lexicalisatie, een diachroon proces, een belangrijke algemene oorzaak is van verlies van (argument)structuur.

Ook binnen de klasse van deverbale nomina zien we op dit punt verschillen. Nominalisaties als die met -ing, waarbij het externe argument niet gebonden wordt, laten ook in andere dan elliptische contexten toe dat hun interne argumenten syntactisch niet gerealiseerd worden, bijvoorbeeld in zinnen met een algemene strekking. Dat geldt noch voor werkwoorden, noch voor deverbale subjectsnamen. Vergelijk:

- (14)a Misbruik wordt gestraft /*Misbruikers worden gestraft/
*Veel artsen misbruiken
b Mishandeling is verboden/ *Mishandelaars krijgen in Nederland alleen maar een boete/ *Als mensen mishandelen, moeten ze beter begeleid worden

Een diepergaand onderzoek naar de verschillen op dit punt tussen werkwoorden en de verschillende categorieën deverbale nomina is nodig.

3. ERVING EN 'ARGUMENT LINKING'

Deverbale -er-nomina hebben twee middelen om realisatie van de geërfde argumenten te bewerkstelligen, een syntactische -zoals hierboven besproken- en een morfologische, zoals in (15) wordt gedemonstreerd voor houder:

- (15) borstelhouder, aandeelhouder, pluimveehouder, rijtuighouder

In deze composita kan het linkerlid worden opgevat als Thema-argument bij het rechterlid. In zo'n geval spreekt Lieber (1983) van 'argument linking': het ene lid wordt verbonden met de argumentstructuur van het andere lid van het compositum. Aangezien **houden** een verplicht transitief werkwoord is, moet het geërfde Thema-argument bij **houder** verplicht worden gerealiseerd, behalve uiteraard bij de gelexicaliseerde interpretatie 'opbergplaats voor instrumenten'⁴.

Dit uitgangspunt verklaart waarom -er-nomina afgeleid van verplicht transitieve werkwoorden gewoonlijk niet 'los' voorkomen, maar alleen met een syntactisch complement (vgl. (5)/(7)) of in composita met een nominaal linkerlid. Dit geldt bijvoorbeeld voor **houder**, **nemer** (vgl. **initiatiefnemer**), **haler** (vgl. **slavenhaler**), **schenner** (vgl. **grafschenner**), **bezitter** (vgl. **hondenbezitter**), **beoefenaar** (vgl. **sportbeoefenaar**), **verbeteraar** (vgl. **mensenverbeteraar**).

Dat er in composita sprake is van 'argument linking' is o.a. verdedigd door Selkirk (1982) en Lieber (1983). Selkirks stelling is dat in composita met een deverbaal rechterlid, de zogenaamde 'verbal compounds', het linkerlid kan worden geïnterpreteerd als argument bij het rechterlid. Zo kan **tree** in **tree eater** worden opgevat als Thema bij **eater**, of niet. In het eerste geval is een **tree eater** iemand die bomen eet, in het tweede geval kan **tree** vrij worden geïnterpreteerd,

bijvoorbeeld als locatieaanduiding.

Het belang van Selkirks stelling is niet alleen hierin gelegen dat 'verbal compounds' nu opgevat kunnen worden als gewone composita qua morfologische structuur, maar ook dat zo de disjunctieve relatie tussen deverbale nomina als rechterlid van een compositum en deverbale nomina met syntactisch gerealiseerde complementen wordt verantwoord. Deze wederzijdse uitsluiting wordt geïllustreerd in (16):

- (16) a houders van aandelen, houders van toegangskarten
 b aandeelhouders
 c *aandeelhouders van toegangskarten

In (16c) wordt het θ -criterium geschonden (cf. Chomsky 1981), omdat de rol van Thema zou moeten worden toegekend aan **aandeel** en aan **toegangskarten**.

Als we alleen zouden zeggen dat het linkerlid van een 'verbal compound' als argument kan worden geïnterpreteerd, dan zouden we verwachten dat constructies als **tree eater of pasta** welgevormd zijn, omdat **tree** hier een niet-argument-, bijvoorbeeld een locatieve, interpretatie kan krijgen. Dit nu is volgens Selkirk niet het geval. Zij stelt daarom dat 'argument linking' lokaal moet geschieden, d.w.z. met een zuster van het woord met de argumentstructuur. In 'verbal compounds' is die zuster het linkerlid, in zelfstandige deverbale nomina is dat het PP-complement. Deze beperking wordt als volgt geformuleerd:

- (17) **First Order Projection Condition (FOPC)**
 All non-subject arguments of a lexical category X_i must be satisfied within the first order projection⁵ of X_i . (Selkirk 1982: 37)

Selkirks claims lijken bevestigd te worden voor het Nederlands, zoals blijkt uit bijvoorbeeld samenstellingen met de deverbale nomina **tekenaar** en **meter**, die in samenstellingen zonder en met een Thematisch geïnterpreteerd linkerlid optreden:

(18) a	met Themainterpretatie:	zonder Themainterpretatie:
	cartoontekenaar	pentekenaar
	wapentekenaar	kadastertekenaar
	kaarttekenaar	steentekenaar
b	drukmeter	taximeter
	warmtemeter	laboratoriummeter
	schedelmeter	fabrieksmeter

Het gebruik van composita zonder argumentinterpretatie voor het linkerlid met een syntactisch complement leidt inderdaad tot onwelgevormdheid⁶:

- (19) a *een pentekenaar van rivierlandschappen
 b *een steentekenaar van portretten
 c *een fabrieksmeter van gasgebruik
 d *een laboratoriummeter van drukverschillen

In bijvoorbeeld (19a) is het linkerlid van het compositum de First Order Projection van **tekenaar**, het rechterlid, en eventuele argumenten moeten dus volgens de FOPC met die positie verbonden worden. Het potentiële Thema-argument **rivierlandschappen** bevindt zich echter niet in die positie, die immers wordt bezet door het niet-argument **pen**, en zo voorspelt de FOPC de onwelgevormdheid van (19a) en op vergelijkbare wijze die van (19b-d).

De FOPC doet ook voorspellingen voor gevallen waarin er sprake is van meer dan één intern argument. Zo worden voor het Engels constructies als de volgende

uitgesloten (Selkirk 1982: 37):

- (20) *toy handing to babies
*boot putting on the table

In de constructies (20) is immers het ene interne argument binnen het compositum gelinked, het andere in een syntactisch complement.

Sassen (1980: 150) heeft echter voor het Nederlands de volgende gebruiksgesignalen van de onderhavige constructie gesignaleerd:

- (21)a leidinggevers aan internationale bedrijven
b -er als adjectiefvormer van plaatsnamen

In (21a) is leiding het Thema van gever, en internationale bedrijven het Doel; in (21b) is adjectief het Thema bij vormer, en plaatsnamen de Bron. Het gaat hier dus steeds om twee interne argumenten. Als de constructies (21) welgevormd zouden zijn, dan zouden ze opgevat kunnen worden als tegenvoorbeelden tegen de FOPC. Naar mijn oordeel zijn deze constructies echter niet welgevormd, en het is m.i. dan ook niet toevallig dat Sassen in een voetnoot moet uitleggen hoe (21b) bedoeld is, namelijk als "-er als suffix dat adjectieven (op basis) van plaatsnamen vormt".

Een van de consequenties van de hypothese van 'argument linking' in 'verbal compounds', is, zoals gezegd, dat ze qua morfologische structuur gewone ('primary') composita zijn. Hoeksema (1984: 135) oppert als bezwaar tegen deze stelling dat dan ook onwelgevormde composita als [[schrijf]_V[beginner]_N]_N 'iemand die begint te schrijven' kunnen worden gegeneerd. [VN]-composita vormen immers in het Nederlands een produktieve categorie (vgl. eetzaal, slaapkamer, opbergruimte etc.). Dit bezwaar lijkt me niet houdbaar, omdat [VN]-composita met als rechterlid een deverbaal nomen op -er in het Nederlands zonder meer voorkomen, zij het niet in de door Hoeksema bedoelde interpretatie:

- (22) snijbrander, maaibinder, snijroerder, schudsorteerder

Bovendien verbiedt ook Hoeksema's eigen analyse woorden als *schrijfbeginner* niet, omdat hij (i) [VN]-composita moet toestaan, en (ii) woorden als *beginner* na toepassing van de Argument Reduction Rule gewone nomina zijn, en dus als rechterlid van een [VN]-compositum kunnen fungeren. Op het mogelijk bijzondere karakter van *schrijfbeginner* kom ik hieronder nog terug.

Het in deze bijdrage geclaimde verband tussen 'argument linking' en erving komt ook naar voren bij andere deverbale subjectsnamen:

- (23)a garnalenpelster/ pelster van garnalen
b motorreparateur/ reparateur van motors
c congresorganisator/ organisator van congressen
d muziekcomponist/ componist van muziek

Een schijnbaar probleem voor deze hypothese vormen woorden als *ruziezoekerig* en *waterdragerij*, die Hoeksema (1984) wil analyseren als composita, met als rechterlid een relationeel woord, d.w.z. een woord dat om een aanvulling vraagt. Het probleem is nu dat bij -erig en -erij geen syntactische complementen optreden:

- (24)a ruziezoekerig /*zoekerig van ruzie
likenpikkerig /*pikkerig van liken
natuurlijkhebbberig /*liefhebbberig van natuur
b waterdragerij /*dragerij

pluimveehouderij /*houderij van pluimvee
 baantjesjagerij /*jagerij van baantjes

Er zijn echter goede gronden om aan te nemen dat woorden als ruziezoekerig en waterdragerig zijn afgeleid van verbale composita op -er (i.c. ruziezoeker en waterdrager), hetzij door toevoeging van -ig c.q. -ij, hetzij door substitutie van -er door respectievelijk -erig en -erij'. Van Marle (1985) wijst er namelijk op dat de hypothese dat -erig-woorden rechtstreeks van werkwoorden zouden zijn afgeleid als probleem heeft dat die basiswerkwoorden er niet zijn. Zo hebben we wel bevelhebber en bevelhebberig, maar niet het werkwoord bevelhebben. Dit geldt evenzo voor adjectieven als betweterig, lijkenpikkerig, ruziezoekerig en natuur-liefhebberig. Bovendien kan men de in zo'n analyse benodigde werkwoorden ook niet beschouwen als mogelijke werkwoorden, omdat in het Nederlands verbale composita -anders dan scheidbaar samengestelde werkwoorden als koffiezetten- geen productieve morfologische categorie vormen (De Vries 1975: 104).

Een tweede argument ontleen ik aan de observatie in Hoeksema (1984: 148) dat deverbale subjectsnamen op -er kunnen worden gecombineerd met een adverbium (langslaper, laatbloeiër, valsspeler) terwijl nominalisatiesuffixen als -ing dat niet toestaan: *snelblussing, *langwerking, *hardwerking. Woorden op -erij en -erig gedragen zich hier een analoog aan woorden op -er: langslaperij, harddrive-rij, mooschrijverij, scherpslijperig, rauwdouwerig.

Het ontbreken van erving bij -erig en -erij blokkeert dus niet de toekenning van thematische rollen in woorden als ruziezoekerig, omdat deze al heeft plaats gevonden in het grondwoord ruziezoeker.

4. ERVING EN SYNTACTISCHE STRUCTUUR

Tot nu toe hebben we de notie 'erving' betrokken op de argumentstructuur van de basiswerkwoorden, omdat deze geërfde argumentstructuur zowel een rol speelt in de morfologie, bij de 'argument linking' binnen composita, als in de syntaxis, in verband met de mogelijke aanwezigheid van syntactische complementen. Daarbij hebben we ons beperkt tot Thema-argumenten die syntactisch als NP worden gereali-seerd. De volgende vragen dienen dus nog beantwoord te worden:

- (i) Worden Thema-argumenten ook geërfd als ze de PP-vorm hebben, mét die specifieke prepositie?
- (ii) Worden andere dan Thema-argumenten ook geërfd?

Sassen (1980: 150) signaleert woordgroepen als zoekers naar waarheid, luisteraars naar ons programma en reizigers naar Hengelo, die een bevestigend antwoord op beide vragen suggereren: in de eerste twee voorbeelden is een Thema-PP geërfd, in het laatste een Doel-argument. Ook de volgende voorbeelden uit het corpus hedendaags Nederlands van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie (verzameld in het kader van het ZWO-project 300-164-007 'de externe syntaxis van afgeleide woorden' van de Stichting Taalwetenschap) lijken deze gedachte te ondersteunen:

- (25)a jagers op groot wild
- b vorser naar de menselijke wezensgeaardheid
- c alleenheerser over Europa
- d boodschappers over de minder mooie kanten van zijn leven
- e dwepers met de wereld van het demonische

Bovendien lijken ook andere argumenten dan Thema geërfd te kunnen worden:

- (25)f indringers [in het paleis]_{Doel}
- g lijdens [aan pleinvrees]_{Bron}
- h wroeter [in aarde en slijk]_{Locatie}

Er is echter een tweetal argumenten om, ondanks deze observaties systematische erving te beperken tot Thema-argumenten met de NP-vorm. De hypothese van onbeperkte erving voorspelt namelijk ten onrechte de welgevormdheid van bijvoorbeeld de volgende woordgroepen en analoge composita:

(25)i	*houders [van kaas] _{Thema}	*kaashouders
j	*denkers [aan geld] _{Thema}	*gelddenkers
k	*piekeraars [over problemen] _{Thema}	*problemenpiekeraars
l	*vertrouwers [op macht] _{Thema}	*machtvertrouwers
m	*woners [in Volendam] _{Locatie}	*Volendamwoners

Een tweede argument om de parallelie in prepositiekeuze tussen werkwoord en -er-nomen niet in termen van erving te verantwoorden is dat gelijksoortige PP's voorkomen bij woorden waarvoor de notie 'erving' niet relevant is, bijvoorbeeld de trein naar Hengelo (vgl. reizigers naar Hengelo), koning over heel Europa (vgl. 25c), een telefoontje over het ongeluk (vgl. 25d). Met andere woorden: de keuze van de prepositie lijkt eerder bepaald te zijn door semantische factoren: de inhoud van hoofd en complement, en de relatie daartussen. Dit zien we ook in gebruikgevallen van -er-nomina met PP-complementen waarbij de keuze van de prepositie niet kan volgen uit erving (de voorbeelden zijn opnieuw ontleend aan bovengenoemd INL-corpus):

- (25)n woordvoerder naar de ouders (vgl. *het woord voeren naar)
 o de gebieder over hen allen (vgl. *gebieden over)
 p opziener over de Indianen (vgl. *opzien over)
 q een verrader aan de heilige zaak (vgl. *verraden aan)
 r de nieuwe bevelhebber over de legioenen (vgl. *bevelhebben over)

Mijn conclusie is daarom, dat alleen incidenteel de prepositie van een werkwoord wordt overgedragen op het deverbale -er-nomen ervan, bijvoorbeeld in het geval van *dveper met en lijder aan*. Dat wil zeggen: het gaat hier niet om een regel (die van erving), maar om analogie. Dat wordt bevestigd door voorbeelden als (25o-r) waar analogie met verwante uitdrukkingen als *heerser over, opzichter over, verraad plegen aan* en het bevel voeren over de prepositiekeuze kan verklaren.

De beperking dat alleen NP-argumenten systematisch geërfd worden, sluit nog niet uit dat argumenten anders dan Thema ook geërfd kunnen worden. Immers, ook andere argumenten kunnen de NP-vorm hebben, bijvoorbeeld het Doel-argument in *De fabrikant schonk de kerk veel geld* en *De minister reikte de winnaars de prijzen uit*. Indien echter zulke argumenten geërfd zouden kunnen worden, zouden we verwachten dat in composita als *kerkschenker* en *winnaaruitreiker* de delen *kerk* en *winnaar* als Doel opgevat zouden kunnen worden, wat niet het geval is.

Voor deze beperking tot Thema-erving heeft Randall (1984) het Thematic Inheritance Principle voorgesteld⁸. Dit principe houdt in dat bij affixen die de syntactische categorie van het grondwoord veranderen en een θ -rol van het grondwoord 'blokkeren' (zoals het deverbale -er dat van verba nomina maakt en de θ -rol van het externe argument bindt en dus blokkeert) de θ -rollen die lager op de θ -hiërarchie staan dan de geblokkeerde, niet geërfd worden. De veronderstelde θ -hiërarchie is die in (26):

- (26) 1. Thema
 2. Agens
 3. Doel, Bron, Locatie, Instrument

In bijvoorbeeld *schenker* wordt de Agens-rol geblokkeerd, waardoor alleen het Thema-argument geërfd kan worden, omdat dit hoger in de θ -hiërarchie staat.

In samenstellingen als *congresganger* en *wadloper* lijken *congres* c.q. *wad* een

Doel- c.q. Locatie-interpretatie te hebben, maar dit hoeft niet gezien te worden in termen van erving van (structurele) argumenten: het zijn gewone [NN]-composita waarvan het linkerlid wordt geïnterpreteerd als Doel- of Locatiespecificerend t.o.v. het rechterlid, net zoals dat kan in composita zonder deverbaal -er-nomen: Israëlreis, ruimteveer (Doel), huisdier, kamergeleerde (Locatie).

De geërfde argumenten, met als syntactische vorm NP, kunnen binnen de composita niet als NP's gerealiseerd worden. Ze moeten dan gelinked worden aan N's. Nomina -en hun projecties- zijn immers de prototypische realisaties van argumenten. Analooq hiearaan ziet men dat bij nieuw-gecreëerde argumenten van afgeleide werkwoorden de syntactische realisatie die van een NP, d.w.z. een N-projectie, is (cf. Carlson & Roeper 1979).

In de voorbeelden (22) is dan ook geen sprake van 'argument linking' bij het linkerlid: het is juist het rechterlid dat fungeert als argument bij het linkerlid. Een maaibinder is bijvoorbeeld een binder die (tevens) maait, en binder fungeert dus als extern argument bij maai(en)°.

De moeilijkheid die Hoeksema (1984) heeft met een woord als [[schrijf]_V[beginner]_N]_N is in dit verband interessant. Hij merkt op dat dit woord niet kan betekenen 'iemand die begint te schrijven'. Dat lijkt me juist, en het zou hierdoor verklaard kunnen worden dat in die interpretatie schrijf wordt opgevat als argument bij beginner, hoewel het een V is. Dit is onmogelijk als woordinterne argumenten altijd de N-vorm moeten hebben. In schrijfbeginner kan beginner worden opgevat als extern argument bij schrijf, dus 'beginner die schrijft', een correct maar weinig bruikbaar betekeniscomplex. Formaties als [[dans]_V[leraar]_N]_N en [[teken]_V[leraar]_N]_N lijken tegenvoorbeelden tegen mijn stelling, als men ze interpreteert als 'iemand die leert dansen/tekenen'. Dit is m.i. een onjuiste conclusie, omdat leraar synchroon geen transparant deverbaal nomen meer is: het is louter een functieaanduiding geworden (ook qua vorm is het onregelmatig, de regelmatige vorm is leerder!). Dansleraar is voor mij daarom net zo'n woord als [[teken]_V[pen]_N]_N, d.w.z.: leraar heeft geen argumentstructuur.

5. ANDERE THEORIEEN: LIEBER (1983) EN PESETSKY (1985)

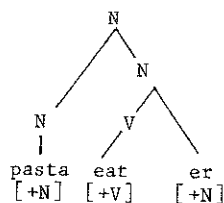
In het voorafgaande ben ik ervan uit gegaan dat nomina in principe argumentstructuur kunnen hebben, zij het dat ze deze kunnen verliezen. In Lieber (1983) daarentegen wordt aangenomen dat nomina geen argumentstructuur hebben. De consequentie hiervan is dat zij woorden als truckdriver, waarin truck fungeert als Thema bij driver, opvat als te zijn afgeleid van het complexe werkwoord [[truck]_N[drive]_V]_V (Lieber 1983: 269). Voor het Nederlands levert deze analyse het probleem op dat samengestelde werkwoorden van het type NV, d.w.z. met objectincorporatie, improductief is (cf. De Vries 1975: 104), terwijl woorden van het type truckdriver nu juist zeer productief zijn. Zo zou in Liebers analyse bevelhebber het werkwoord bevelhebben, en aandeelhouder het werkwoord aandeelhouden veronderstellen. Het zal duidelijk zijn dat Liebers benadering voor het Nederlands -en wellicht ook voor het Engels- niet houdbaar is.

In Pesetsky (1985) wordt een poging gedaan om 'argument linking' te verantwoorden zonder te stipuleren dat de argumentstructuur van het werkwoord wordt geërfd. Pesetsky neemt een regel van Affix Movement aan die uit de S-structuur van een 'verbal compound' diens Logische Vorm afleidt. De regel luidt:

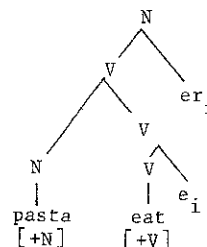
(27) Adjoin a category C to some node that dominates C. (Pesetsky 1985: 216)

Door bijvoorbeeld in pasta eater het affix -er te Chomsky-adjungeren aan de bovenste knoop, wordt van (28a) de Logische Vorm (28b) afgeleid, die uitdrukt dat -er 'scope' heeft over pasta en eat samen:

(28)a

(28)b

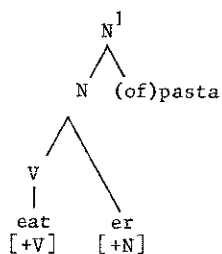

Bovendien kan *pasta* nu een θ -rol van *eat* ontvangen, zoals vereist, omdat *pasta* zich in (28b) in de projectie van *V* bevindt. De relabeling van de bestaande knopen, waarmee iedere toepassing van regel (27) automatisch gepaard gaat, wordt bepaald door de bekende labeling conventies van Lieber (1983): in (28b) bepaalt *-er* het *N*-label van de dominerende knoop; omdat een spoor niet tot een bepaalde categorie hoort, wordt het label van de knoop die het spoor direct domineert, bepaald door *eat*, d.w.z. het is een *V*.

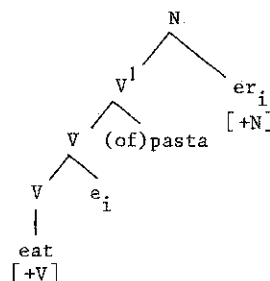
Het voordeel van deze analyse is dat direct wordt uitgedrukt dat *-er* semantisch gezien 'scope' heeft over [*pasta eat*], terwijl in een theorie waarbij argumentstructuur wordt overgedragen van *V* op *N*, dit semantisch effect nog expliciet als effect horend bij erving moet worden uitgedrukt.

Als we echter niet alleen de logische vorm van *pasta eater* zo willen afleiden, maar ook die van *eater of pasta*, dan moet de regel van Affix Movement niet alleen kunnen werken op lexicale eenheden, maar ook op woordgroepsniveau, zoals Pesetsky terecht concludeert (p.239):

(29)a

(29)b

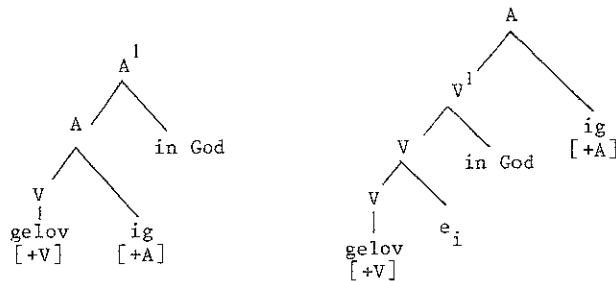
In (29b) kan *pasta* ge- θ -markeerd worden door *eat*, omdat *pasta* nu tot de *V*-projectie behoort¹⁰.

Het probleem van deze oplossing is echter dat ze te algemeen is¹¹. De regel van Affix Movement zou ook werken op affixen die niet transparant zijn (d.w.z. geen erving toestaan), zoals de deverbale adjectivische suffixen *-ig* en *-erig*:

- (30) ik geloof in God/ *gelovig in God
 ik zoek naar waarheid/ *zoekerig naar waarheid

Immers, adjectieven kunnen ook PP-complementen hebben (vgl. *gek op kaas*, *lief op Piet* etc.) De woordgroep *gelovig in God* zou dus via Affix Movement een Logische Vorm kunnen ontvangen, waarin (in) *God* het Thema-argument bij *gelov-* is:

(31)

Daarom prefereer ik een analyse waarin per affix of klasse van affixen kan worden aangegeven dat ze transparant zijn. De notie 'transparantie' kan zo worden gedefinieerd dat aan de erving van argumentstructuur (en eventueel daarbij subcategorisatie) altijd het semantisch effect wordt gekoppeld dat het affix bereik heeft over het basiswoord plus de argumenten. Dat is ook de oplossing die Hoeksema (1984) in een iets ander kader, dat van de categoriale morfologie, voorstelt.

6. NIET-COMPOSITIONALITEIT

Een implicatie van de hierboven gegeven analyse is dat woord- en woordgroepsstructuren niet altijd zuiver compositioneel geïnterpreteerd kunnen worden, ook al is het compositionaliteitsbeginsel een uitstekend vertrekpunt voor de semantiek. Immers, voor een woord als *waarheidzoeker* is de formele structuur [waarheid][zoeker], maar de semantische [[waarheid zoek]er]. Evenzo moet aan *zoeker van waarheid* de formele structuur [zoeker [van waarheid]] worden toegekend, terwijl de semantische structuur [[zoek (van) waarheid]er] is. Deze niet volledige compositionaliteit treffen we ook aan bij samenstellingen als *hooggehakt*, *witgeboord* e.d. waar we *hoog* en *wit* moeten opvatten als modificeerders van een deel van het rechterlid van deze composita, respectievelijk *hak* en *boord*.

Met zo'n niet-compositionele interpretatie worden we ook geconfronteerd bij een ander type samenstellingen met deverbale nomina op *-er* als rechterlid:

(32) *langslaper, mooischrijver, hardloper, zwartwerker, veelkijker, vriendenker, snelschrijver, nieuwkomer, wederdoper, alleenheerser*

Als linkerlid van de samenstelling treden hier adverbia op, hetgeen in het bijzonder blijkt uit woorden als *hardloper*, *wederdoper* en *alleenheerser*, omdat *hard* (in de interpretatie 'snel'), *weder* en *alleen* niet als adjectieven gebruikt kunnen worden. In de woorden (32) modifieren deze adverbia de werkwoorden die ten grondslag liggen aan het nominale rechterlid. Anders gezegd: *-er* heeft bereik over adverbium en werkwoord samen: een *hardloper* is iemand die *hard* loopt, niet iemand die op *harde* (=snelle) wijze een *loper* is.

Een tweede geval van niet-compositionele interpretatie bij *-er* nomina doet zich voor in de door Sassen (1980: 152) gesignaleerde gevallen als die in (33):

(33) *langzame eters*
frequente bezoekers
harde werkers

Sassen (1980) suggereert dat woordgroepen als die in (33) te beschouwen zijn als *-er*-afleidingen van VP's als [langzaam eten], [frequent bezoeken] en [hard werken]. Met ander woorden: morfologie en syntaxis zouden niet langer van elkaar onderscheiden zijn als twee aparte componenten van de grammatica. Deze hypothese roept echter een aantal empirische problemen op, en wel de volgende:

- (i) Blijkens de -e-uitgang van langzame, frequente en harde zijn deze woorden adjectieven, geen adverbia, zoals we die verwachten in een VP-structuur.
- (ii) Adverbiale bepalingen kunnen ook de vorm hebben van een PP, terwijl dit uitgesloten is voor een deverbaal nomen op -er:
- (34) *de [met veel lawaai]_{pp} eters
 *de [met plezier]_{pp} bezoekers
 *de [met veel concentratie]_{pp} werkers
- (iii) VP's kunnen een objects-NP bevatten, maar zo'n objects-NP kan niet optreden voor een -er-nomen: *de [veel koekjes] eters etc.
- (iv) De hypothese van de VP-oorsprong van het hier besproken type constructie leidt tot de verwachting dat alle Adverbium + V-combinaties 'omgezet' kunnen worden tot een A+N-constructie. Dit is niet het geval:
- (35) *een allene heerser vgl.: alleen heersen
 *een harde loper hard lopen
 *een vele schrijver veel schrijven
 *een wedere doper weder dopen
 *een lange slaper lang slapen
- (v) Tenslotte zijn er, omgekeerd aan de gevallen (35) woordgroepen als een groot/grote drinker, waarin groot alleen het werkwoord drink- modificeert, terwijl er geen welgevormde VP [groot drinken] beschikbaar is.

Mijn conclusie is dan ook dat woordgroepen als een harde werker basisgegeneerd moeten worden als [Det A N]_{NP}. Alle hierboven opgesomde distributiefen volgen uit deze aanname. Voor wat betreft de interpretatie van dit type woordgroepen geldt dan dat er een deelverzameling adjectieven is die gemarkeerd moet worden als zich lenend voor een niet-compositionele interpretatie, waarbij het adjectief slechts een deel van de betekenis van de nominale kern van de woordgroep modificeert¹².

Deze assumptie spoot met het feit dat dergelijke adjectieven ook bij andere hoofden dan deverbale nomina op -er een dergelijke interpretatie teweeg kunnen brengen. Vergelijk:

- (36)a een groot mens
 b een grote/groot violist
 c een grote stommeling
 d een enorme stommeling

De woordgroepen (36) hebben alle uiteraard de mogelijke interpretatie 'X die Adjectief is', behalve een groot violist. Maar daarnaast kunnen ze een 'adverbiale' interpretatie krijgen: 'Iemand die op grootse wijze mens/violist is' (36a,b), 'iemand die in hoge mate/enorm stom is' (36c,d). Merk op, dat groot ook in (36c) onderliggend geen adverbium kan zijn: de VP [groot stom zijn] is onwelgevormd.

7. CONCLUSIES

In de eerste paragrafen van dit artikel hebben we gezien dat deverbale -er-nomina de argumentstructuur van hun basiswerkwoord erven, en dat deze argumenten op twee manieren kunnen worden gerealiseerd: morfologisch, als eerste lid van een samenstelling, en syntactisch, in de vorm van een PP-complement. Erving van argumentstructuur bleek wel specifiek te zijn voor bepaalde (klassen) affixen. Deze analyse maakt het mogelijk om morfologie en syntaxis te (blijven) zien als relatief autonome niveaus van analyse in de grammatica.

Een consequentie van zo'n analyse is wel dat een -beperkte- vorm van niet

zuiver compositionele interpretatie van morfologische en syntactische structuren moet worden toegestaan. Zo'n niet zuiver compositionele interpretatie bleek ook aangenomen te moeten worden voor sommige A's is [AN]-woordgroepen, maar niet beperkt tot een specifieke morfologische categorie van nominale hoofden als bijvoorbeeld de deverbale -er-nomina. Deze analyse bevestigt opnieuw de relatieve autonomie van morfologie en syntaxis.

NOTEN

*Mijn dank gaat uit naar Ton van Haften voor de inspirerende gesprekken die ik met hem mocht voeren over de in dit artikel behandelde materie en voor zijn commentaar op een concept-versie van dat artikel. Jaap van Marle dank ik eveneens voor zijn commentaar op een eerdere versie. Het onderzoek voor dit artikel werd verricht binnen het VWF-programma Lett 83/7 'Corpusgebaseerde Woordanalyse' van de Fac. der Letteren, Vrije Universiteit.

1. J. Hoeksema (1984) en Van Santen (1984).

2. Deze zijn gebaseerd op de discussies hierover in Williams (1981), Wooldford (1984) en Zubizarreta (1985).

3. Indien men, met Williams (1981) aanneemt dat grammaticale functies overbodig zijn als apart niveau van syntactische representatie, moet men -er kwalificeren als een suffix dat het externe argument van een werkwoord bindt. Voor de strekking van dit artikel is deze kwestie echter niet van belang.

4. **Houder** zonder complement komt ook voor in juridisch taalgebruik blijkens de Grote Van Dale s.v. **houder**, b.v. **De huurder is houder, geen bezitter**. Ook hier is sprake van een gelexicaliseerde interpretatie.

5. De notie 'first order projection' is als volgt gedefinieerd (Selkirk 1982: 38): "The first order projection (FOP) of a category X^i is the category X^j that immediately dominates X^i in syntactic representation (i.e., in either S-syntactic or W-syntactic structure)" In bijvoorbeeld *eating of pasta* is N' de FOP, in *pasta eater* is dat N . 'W-syntactic structure' betekent: de interne morfologische structuur van gelede woorden.

6. De vraag is of dit geldt voor alle typen nomina. Ton van Haften wees mij bijvoorbeeld op de welgevormdheid van constructies als *Een fotoreportage over de 1° Wereldoorlog*, waarin *foto* geen argument is, en de *1° Wereldoorlog* wel.

7. Van Marle (1985) pleit voor de tweede variant.

8. Het FOPC van Selkirk vertoont enige overlap met Randall's Inheritance Principle. Woordgroepen van het type (21) worden immers ook uitgesloten door Randall's beperking op erving.

9. Deze observaties weerspreken overigens een andere beperking die Selkirk (1982) heeft voorgesteld, namelijk dat alleen interne argumenten verbonden kunnen worden met een deel van een compositum. Hoeksema (1984) heeft daar al eerder tegenvoorbeelden van gegeven. Ook de hypothese dat sommige werkwoorden onderliggend geen subject hebben, zoals *vallen* (cf. Hoekstra 1984), hetgeen gevallen als *regenval* zou kunnen verklaren, biedt in veel gevallen geen oplossing, vgl. *kinderschreeuw*, *hondengeblaf* etc. met werkwoorden als *schreeuwen* en *blaffen* die niet als non-accusative aangemerkt kunnen worden.

10. Dit voorstel impliceert wel, hetgeen Pesetsky niet expliciet vaststelt, dat de eerder in hetzelfde artikel door Pesetsky voorgestelde 'String Vacuousness Restriction' (p.227) die inhoudt dat regels als Affix Movement de lineaire volgorde van de morfemen niet mogen veranderen, wordt opgegeven. Die restrictie was nodig om te voorkomen dat aan bepaalde typen gelede woorden een verkeerde Logische Vorm kan worden toegekend. Op zich is die restrictie trouwens merkwaardig voor een LF-regel, die immers tot taak heeft het juiste bereik van kwantoren e.d. aan te geven, en dus juist volgordeveranderingen teweeg zal brengen.

11. Dit bezwaar van te grote algemeenheid is door Hoeksema (1984) al naar voren gebracht t.a.v. een op Pesetsky's voorstel lijkende analyse, namelijk Moortgats (1985) theorie van functiecompositie.

12. Dit soort gebruik van adjectieven valt onder het algemenere verschijnsel van het 'reference modifying' gebruik van adjectieven, dat o.a. aan de orde komt in Booij (1979).

LITERATUUR

- Booij, G.E. (1979) Semantic regularities in word formation. In: *Linguistics* 17, 985-1001.
- Booij, G.E. (te verschijnen) Form and meaning in morphology: the case of Dutch "agent nouns". In: *Linguistics* 24.
- Carlson, G. and Th. Roeper (1979) Morphology and subcategorization: case and the unmarked complex verb. In: T.Hoekstra e.a. (eds.) *Lexical Grammar*. Dordrecht, 123-164.
- Chomsky, N. (1981) *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht.
- Grimshaw, J. (1979) Complement selection and the lexicon. In: *Linguistic Inquiry* 10, 279-325.
- Hietbrink, M. (te verschijnen) Enige observaties over de externe syntaxis van nomina agentis. In: G.E. Booij e.a. (red.) *Corpusgebaseerde woordanalyse, jaarboek 1985*.
- Hoeksema, J. (1984) *Categorial Morphology*. Diss. R.U. Groningen.
- Hoekstra, T. (1984) *Transitivity*. Dordrecht.
- Lieber, R. (1983) Argument linking and compounds in English. In: *Linguistic Inquiry* 14, 251-86.
- Mackenzie, J.L. (1985) Nominalization and valency reduction. In: M.Bolkestein e.a. (eds.) *Predicates and Terms in Functional Grammar*. Dordrecht 29-47.
- Marle, J. van (1985) Woordvorming, louter een kwestie van optellen. In: *Spektator* 15, 433-44.
- Moortgat, M. (1985) Functional composition and complement inheritance. In: G.A.J. Hoppenbrouwers e.a. (eds.) *Meaning and the Lexicon*. Dordrecht, 39-48.
- Pesetsky, D. (1985) Morphology and Logical Form. In: *Linguistic Inquiry* 16, 193-246.
- Randall, J. (1984) Grammatical information in word structure. In: *Quaderni di Semantica* 5, 313-30.
- Santen, A. van (1984) *De morfologie van het Nederlands*. Dordrecht.
- Sassen, A. (1963) Morfologie en syntaxis. In: *Levende Talen*, 672-86.
- Sassen, A. (1980) Kwesties van morfologie. In: Th. Janssen en N.F. Streekstra (red.) *Grenzen en domeinen in de grammatica van het Nederlands*. Groningen, 138-57.
- Vries, J.W. de (1975) *Lexicale morfologie van het werkwoord in modern Nederlands*. Leiden.
- Williams, E. (1981) Argument structure and morphology. In: *The Linguistic Review* 1, 81-114.
- Woolford, E. (1984) Dative verbs with unspecified objects. In: *The Linguistic Review* 3, 389-409.
- Zubizarreta, M.-L. (1985) The relation between morphophonology and morphosyntax: the case of Romance causatives. In: *Linguistic Inquiry* 16, 247-90.